

HERCEG JÁNOS:

Örökösök

Azt hiszem minden családban, ha még olyan szegény is, mindig akad valaki, közeli vagy távolabbi rokon, akinek sikerült vagyont vagy tekintélyt szerezni és fölébe emelkedni a többieknek. A gazdag nagybácsi, akire az inség napjaiban oly sok reménnyel gondol az ember, minden családban felfedezhető. Néha itt van a közelünkben, gyakran láthatjuk, köszönhetjük a névnapján, néha viszont messze idegenben él, talán a tengeren túl, ez azonban semmit se változtat a dolog lényegén. Sőt, sokszor még érdekesebb, ha a jómódú rokont csak fényképről ismerjük, mely háza kertjében ábrázolja, amint pirospozsgásan, pocakosan gépkocsijának támaszkodva áll. Ilyenkor az embernek okvetlenül éreznie kell, hogy nincs egyedül a világon s talán egyszer, ha igazán nagy bajban lesz, feléje nyúl a nagybácsi segítő keze. Mindenki hallott már olyan csodálatos esetekről, hogy valaki örök szegénységben, kínlódva, mindennapi gondokkal küszködve élt s aztán egyszerre hatalmas örökség szállt rá, mert valahol meghalt egy rokona, nagynénje vagy nagybátyja — hiszen egészen egyremegy! — s az a szegény megörökölte a vagyonát.

Hát a mi nagybácsink, — legyen néki könnyű az anyaföld! — nem élt ugyan Amerikában, gépkocsija se volt, de egyébként minden tekintetben megérdemelte a hozzáfűzött reményeket. Mesebeli gazdaságról szó se lehetett nála, tekintélyét is inkább puritán életmódjával biztosította magának, de az ilyen szegény családnak, mint amilyen a miénk volt, nem is lehettek túlzott reményei. Mert ha valaki suszter volt a mi családunkban, hát annak nem volt üzlete a főutcán, nem füttyürészték segédek a műhelyben, miközben szabályos fogakat rádliztak a cipőtalp szélébe, hanem maga verte a foltot otthon a konyhában ülve a csámpás bakancsokra. Még örülnie kellett, ha az asszony segített néki olykor megtűzni a feslett fölsőrészt. A szabóknál az asszony vasalt és liferálta haza a ruhákat. S a borbélyoknál is jól jött a feleség. Szombat esténként szappanozhatta a vendégeket és pikáns vicceket súghatott a fülükbe, mert az ilyesmi nagyban hozzájárult a bolt forgalmának emeléséhez. S amerre fordult az ember, csupa suszter, snajder meg szakállkaparó volt a mi családunkban. Dehát mit csináljunk, ha egyszer így volt.

Ezért is néztünk mi olyan tisztelettel a nagybácsinkra. Mert ő nem volt se szabó, se cipész, se fodrász, hanem iktató volt a városházán, ennél fogva magas keménygallért viselt, melynek kihajtott sarkai között szigorúan csücsült csontos ádámcsutkája s hosszú, vékony alakján úgy állt az acélszürke öltöny, — mert mindig egyforma ruhában járt, — mintha éppen akkor hozták volna kivasalva a pucérájából. Na és a cipője! Hát a cipőjéről külön lehetne mesélni. Hogy az milyen egy fényes cipő

volt, soha egy porszem rajta, mintha vattás felhőkön járt volna és nem azon a cuppogó, latyakos flaszteren, mely városunkban régen oly általános volt.

Mégis leginkább érdes mély hangjára emlékszem és kurta, pattogó beszédére, ahogyan bölcs tanácsokat adott nekünk az élethez, ha évente egyszer kimosakodva elmentünk kezecskölni néki a névnapján. Ott állt előttünk, mintka kihallgatáson fogadott volna bennünket, keményen és szigorúan, mint valami hüvelyéből kihúzott és magasbalőköt kard. Még most is magam előtt látom keskeny arcát, melyről kétoldalt gondosan ápoltságok futott alá, nagy, előreugró orrát, mely fölött a rügös csiptető villogó üvege mögöl élesen és szürkén vágott felénk a tekintete.

— Legfontosabb a becsület. Igen! A becsületes embert soha sem érheti baj. Azt védi a törvény és az Isten és szeretik felebarátai. Igen! A becsület a legszebb erény, ezt ne felejtsetek el soha. Igen!

A szónoklat végén mindegyikünk kapott egy koronát, kis ideig még szótlánul nézegetett bennünket, miközben magába molydva stuccolt bajuszát keféltette azzal az ezüsthátú kis kefével, melyet a mellényzsebéből oly gyakran húzott elő, aztán elmehettünk, hogy a következő esztendőben újra meglátogassuk.

Az én gyerekkoromban szép pénz volt egy korona, napokig lehetett rajta medvecukrot enni, mi azonban nemcsak azért a koronáért tiszteltük őt. Nekünk már az a tudat is elég volt, hogy ő a nagybácsink. Szóval büszkék voltunk rá, mint az egyetlen úriemberre a családban s tiszteltük, mint eszményképünket, mint a megtestesült becsületet, a spártai jellem mintaképét. Én amikor felnöttem s társaságokban kezdtem forgolódni, ahol bizony megnézik, hogy ki kicsoda és merre van a hazája, gyakran hivatkoztam rá. — Lomparics Ferenc a nagybátyám, mondtam s erre egyszerre megenyhültek az arcok, szívesek lettek hozzám az emberek, azok is, akik addig sanda szemmel néztek rám, a jöttment senkiházira. Lomparics Ferenc neve fogalom volt, akinek ő volt a nagybátyja az maga se lehetett akárki.

Nekem még a neve is tetszett. Ferenc! Kemény név, csupa férfiaság, nem olyan álmosan mosolygó, pufókarcú név, mint János, vagyis ahogy engem hívnak. Hiszen az ő nevét is lehetett gyengéden és hízlekedve kimondani, ahogyan a felesége szokta, — isten nyugosztalja, mert ő is meghalt már! — de ezt a mi nagybácsink különben se szerette. Ha a felesége olykor kedveskedve szólította, hogy a szeretettől szinte incselkedve cincogott az a „c” betű a neve végén, ahogy nénénk párnás szájából a levegőbe eresztette, nagybátyánk rögtön felkapta a fejét és feddőleg nézett a feleségére. Nem tűrte a bizalmaskodást! Talán ezért is nem voltak barátai, ezért került a társaságot, mert nem akarta közel engedni magához az embereket. Elment ő a Kaszinóba délutánonként, el is beszélgetett kicsit az emberekkel, az urakkal, de csupa komoly dologról csupán, s amint egy vastagabb szó szállt el önfeledten, ahogyan ez már a kaszinóban szokás, amikor az urak nem éreznek nót a közepükben, a mi nagybátyánk rögtön felállt és ajánlotta magát.

Persze, az iktató sohse volt valami nagy úr, fizetéséből nem futotta volna sevrócipőre, abból nem lehetett volna vadászatra járni és arany-szálú purzicsánt tekerni a vastag tulaezüst szelencéből. De a mi nagybácsink gazdagon nősült, egy szappanfőző özvegyét vette feleségül, aki harminc lánca földet hozott és szép házat a belvárosban. S mivel nem volt gyerekük, mint jövendőbeli örökösöktől még több tiszteletet várhattólunk. Nahiszen ebben nem is volt hiba! Annyira tiszteltük mi ezt

a minden tekintetben kifogástalan úriembert, hogy amikor felnőtünk, önként mentünk el hozzá intelmekkel teli, feddő szavait meghallgatni, mint valami penitenciát. Legénykoromban volt nekem egy szép szeretőm, kalaposlány volt, szőkehajú, kékszemű, táncoslábú, ringócsipejű, festeni se lehetett volna szebbet. Azt a lányt én el akartam venni feleségül. Nagyon bele voltam háborodva! De még mielőtt otthon szóltam volna, már ahogy illik, elmentem a nagybácsinkhoz, hogy először neki mondjam el életbevágó elhatározásomat.

— Mije van annak a leánynak? — csapott le rám nagybátyám a kérdésével, mint valami vércse, ha a magasból hirtelen lebukik és én nem tudtam mindjárt megfelelni neki. Mit mondhattam volna? Hogy van neki két erős, ölelő karja és olyan kifestett piros szája, mint a rózsza? Nem erre volt ő kíváncsi, hanem hogy mennyi hozomány áll a házhoz.

— Nincs neki semmije, — feleltem büntudattal és lehajtottam a fejemet, — szegény szülőktől való, akárcsak én is.

— Hát akkor mire nősülnél, — dörgött a hangja — szerelemre? Egy koldusból kettőt akarsz csinálni? Igen! A házasság szentsége komoly, nagy dolog, avval nem lehet játszani. Igen! Az nem elég, hogy neked valaki szerelmes szavakat csicseregjen a füledbe, mert a szerelem egyszer elmúlik, de az asszony megmarad és akkor mit csinálsz vele? Verd ki a fejedből ezt a bolondságot!

S mit tehettem volna? Otthagytam a leányt. De akkor én úgy szenvedtem, mint a kutya, akit kikergettek a havas téli éjszakába. Hónapokon át sóhajtoztam az én szép szeretőm után, aki sohse lesz már az enyém. De mit csináljak, ha egyszer úgy belénknevelték a tiszteletet a nagybácsink iránt. Talán az isten parancsára se hallgattunk volna úgy, mint az övére.

És miért, kérdem én, miért? Azért, mert úriember volt, mert gazdag volt, mert neki sikerült fölének emelkedni? Mert olyan törvénytisztelő, erkölcsös ember volt? Nono! Úgy halt meg ő is, mint akárki más és mondhatom, a halálából nem volt köszönet. Legalább minékünk nem! De ki tudta volna azt előre...

Mikor vízibajban ágnak esett, akkor mi már kezdtük számolgatni, hogy mi is marad majd ránk. Volt neki a város szélén egy majorja, azt én szerettem volna megörökölni. Majd a haszonélvezetet pénzben fizetem a nagynénéknek, gondoltam, csak legyen már egyszer az enyém az a major. Akkor már házas voltam, családos, három pulya kapaszkodott az én szegény Malvinom szoknyájába. Hogy gazdagon nősültem, azt hiszik? Ördögöt! Az asszony családjánál is csak kilátásban volt a vagyon, mire meg kellett volna kapni, hült helye volt. Nagy lutri a házasság, én mondom!

Szóval jól jött volna nekem az a kis major. Az embernek sok minden megterem benne, ha kicsit okosan gazdálkodik. Aztán meg gondolni kell az öregségre is. Ha nagyon szorítja az embert a cipő, eladja azt a majort és kimászik a bajból.

Végül hosszú szenvedés után meghalt a nagybácsink. Ez most volt tíz év előtt, nyáron. Mikor feketébe öltözve föl sorakoztunk a virágos udvaron, ahol a muskátlik és verbénák között színes üveggolyók voltak karóra tűzve, tele volt velünk a ház. Egyenként mentünk be a ravatalhoz, ahol a nagybácsink feküdt lecsukott szemmel, kiterítve.

Koporsója egyik oldalán az özvegye állt, a nagynénénk, a másik oldalon egy magas, rettenetesen sovány, nagyorrú, szögletesvállú, harmincöt év körüli nőszemély. Ez a nő ugyancsak feketébe volt öltözve, az arca dagadt és piros volt a sírástól, s ez mindjárt szemet szúrt nekem.

Nem is nagyon ájtatoskodtam én ott a nagybácsink lelkiüdvéért, mert nem hagyott nyugton a kérdés, hogy ki lehet ez a nő. Úgy viselkedett, mint valami egészen közeli hozzátartozó. Pedig én sohse láttam ezelőtt.

Megyünk ki a virágos udvarra, azt mondja nekem az unokatestvérem:

— Te Jani, hogyan engedheted, hogy az az idegen ott a rokonságnál játssza? Hát való dolog ez, hogy akárki odatolakodjon gyászolni? Talán mink volnánk itt előbbre valók...

— Csak haggyad, — mondom — nem az a fontos, hogy a koporsónál ki áll, hanem, hogy az életben ki volt a rokon. Ez csak törölgesse a könnyeit, ha már olyan nagy fájdalmat érez.

Mert mi nem sírtunk. Tudja az isten, hogyan van az ember az ilyen nagybácsival, akinek az ember csak a kezét jár csókolgatni meg a prédikációit hallgatni, akit annyira tisztel és akitől annyira fél, mint ahogy van mi féltünk tőle, az ilyen nagybácsit talán nem is szereti az ember.

Jön ki később a nagynénénk, mert valami dolga volt, ott kellett neki hagyni egy percre a halottat és az én unokatestvérem mindjárt megállítja, mert nagyon fúrta az oldalát a dolog és megkérdezi:

— Mondja csak. Minka néni, ki az a hölgy a ravatalnál?

Nahiszen, hölgy! Látszott rajta, hogy magunkfajta, nem volt az úridáma.

— Jaj, gyerekek, — feleli nénénk és rá se néz az unokatestvéremre csak elfogja megint a sírás, — majd a temetés után mindent megtudtok.

Hát ez aztán végleg nem tetszett nekem. Mért nem lehet azt megmondani mindjárt? Nem titok talán? Ez meg ez, és kész! Attól még nem támadt volna föl a mi nagybácsink.

Másnap eltemettük. Nagy temetése volt, minden jobb ember ott volt és mink, a rokonok. A sírjánál egy úr, valami hivatalnok még beszédet is mondott, hogy micsoda egy kiváló, korrekt, tiszteletreméltó ember volt Lomparics Ferenc, vagyis a nagybátyánk. Büszkék lehettünk rá megint, utoljára.

A temetés utáni napon elmentünk a nagynénénkhez mind az egész retye-rutya. Hát nem ott ül még mindig, mint a faszent az ebédlöben az asztalnál megözvegyült nénénk mellett az a bizonyos.

— Üljetek le, gyerekek, — mondja a nagynénénk — hozzá csak be még széket, Krisztina.

Szóval Krisztinának hívták, de ettől nem lettünk okosabbak. Letelepedtünk. S aztán úgy néztünk a nagynénénkre szótlanul, hogy muszáj volt neki beszélni és akkor mindjárt ki is derült minden.

— Egy vallomással tartozom nektek, azt mondja, egy titkot tárok föl, ami most már nem kell, hogy titok legyen. Ez a leány boldogult Ferenc bátyátok gyermeke...

S a nagyorrú nőszemély, a Krisztina, erre zsebkendőjébe temette az arcát és zokogott, mink meg majd leestük a székről. Nem mertünk egymásra nézni. Mintha ránkszakadt volna az ég, olyan magunkbaroskadva ültünk. De én most, tíz évvel a halála után is, megesküszök akár-mire, hogy nem a major miatt voltam annyira elkeseredve, hogy az most már nem lesz az enyém, hiszen itt van a lánya, hanem azért, mert a bolondját járatta velünk. Amióta az eszemet tudom, mindig tiszteltük, büszkék voltunk rá, mint a becsületesség mintaképe, mint az egyetlen rokonra, akinek sikerült az élete, aki nem maradt szegény, aki nem lett se borbély, se suszter, se szabó, hanem iktató lett a város-

házán, szóval úriember és jómódot, gazdagságot teremtett maga körül... Aki úgy élt, mint valami pap vagy katona vagy bíró vagy mit tudom én micsoda és most kiderül róla, hogy zabigyereke volt.

— De verje meg a hét a nyolcat, — kiáltottam haragosan és fölálltam, mert ülve nem bírtam volna ki, olyan mérges voltam — hát hol volt ez az asszonyág harminc évig?

— Nem asszony, csak leány — felelte nagynénénk és egy gyengéd pillantást vetett Krisztinára, aki még hevesebben zokogott — az édesanyja nevelte. De most majd itt marad velem. Eredj csak egy pillanatra a másik szobába, Krisztina. Majd én szólok, ha bejöhetsz.

A zörgőcsontú árva aggszűz zokogva kitámolygott.

— Mielőtt nagybátyátok megkérte a kezemet — kezdte nagynénénk és szemérmesen lesütötte a tekintetét — egy szót se szólt nekem ifjúkori botlásáról, hogy kétéves kislánya van s a bíróság rendes havi tartásdíjra kötelezte. Csak később, amikor már a felesége voltam, akkor vallotta be a dolgot. S én szerettem a ti Ferenc bátyákat, hiszen olyan kiváló ember volt szegény — s nagynénénk könnyezni kezdett — és vele öriztem tovább a titkát. Krisztina vidéken élt, anyja férjhez is ment egy jóra való kovácmesterhez, aki nem hánytorgatta fel az asszony bűnét. Csak én sírtam sokáig mivel nekünk nem lehetett gyerekünk. Később már szívesen láttam volna nálunk a kislányt és esküszöm, úgy szerettem volna, mint a magamét, de Ferenc bátyátok előtt még a nevét se volt szabad kiejteni. Ő maga soha se látta gyermekét. Én mentem el egyszer tíz év előtt még Krisztinának falujába, mert nagyon kíváncsi voltam rá. Attól kezdve gyakran küldözgettem ajándékokat néki, s elhatároztam, ha meghal az uram, magamhoz veszem. Hát most itt van...

Mi rokonok, kinullázott örökösök nem tehattünk mást, mint hogy szedtük a sátorfánkat és elhagytuk megboldogult nagybátyánk hajlékát. Ez volt a könnyebb dolog, a csalódást kiheverni sokkal nehezebb volt. Hogyne, hiszen eszmélkedésünk óta úgy néztünk rá, mint valami szentre. Csak most láttuk, hogy köszívű, önző ember volt, aki csupán a látszatnak élt.

Mondtam is a testvéreimnek és a többi csalódott rokonnak:

— Most tanultatok! Hát ezután már a magatok feje után menjetek. Elég szégyen, hogy így neveltek bennünket. De nekem már papolhatnak az ilyen urak többé nem hiszek nekik. És más halálára spekulálni egy életen át, lesni, hogy mikor örökölhetjük a majorját vagy mit tudom én micsodáját, hát az igazán nem tisztességes dolog. Azért van az embernek ereje és esze, hogy maga küzdjön a jósorsért, akkor ha valamit megszerzett, legalább nyugodtan alhat.

Most már, tíz évvel a halála után, csak mosolyogni tudok az egészen. Mert most is vannak még olyanok, akik álmaik mélyén ilyen gondolatokat melengetnek a boldogulásról, csak persze jóval kevesebben, mint az én fiatakoromban, mivel a gazdag és erényes nagybácsik száma alaposan megfogyatkozott azóta. Hát csak reménykedjen, aki ostoba.

Az egészről csak azt a szép kalaposlányt sajnálom, Lidit vagy minek hívták. Hogy tudtam én azt elszalasztani, dehát így jár az ember, ha másra hallgat és nem a dobogó szívére.

Csak annyit még, hogy Krisztina ma is ott él abban a virágos házban s mivel meghízott egy kicsit, nem is olyan csunya már. Férjhez is ment, két gyereke van és vasárnap délutánonként kijár a temetőbe és megöntözi a rózsabokrot nagybácsink sírhalmán.